

Venetië aan de Amstel

De proloog in *De toren van de Gouden Eeuw* lijkt het begin van een spannend jongensboek. Het is 11 januari 1645. Het vriest dat het kraakt en er staat een stevige noord-oostenwind. Op het dak van de Nieuwe Kerk verrichten twee loodgieters onderhoudswerk. Zij hebben behalve hun gereedschap een vuurpot meegenomen. Die vergeten zij te doven als zij gaan schaften. De gevolgen zijn desastreus. Gloeiende kooltjes waaien naar binnen en de trots van Amsterdam (ruim twee eeuwen eerder ingewijd) staat niet veel later in lichterlaaie. Vrijwel de gehele overspanning en het interieur, waaronder de preekstoel ('een van de hoogtepunten in de Nederlandse beeldsnijkunst') en het grote orgel verdwijnen in de vlammenzee.

Een gevoelig verlies voor de stad, ook financieel, want de kerk moet uiteraard zijn oude glorie zien terug te krijgen. En de geldboom reikt niet tot in de hemel, hoe rijk Amsterdam als belangrijkste handelscentrum ook mag zijn. Bovendien bestaan er al jarenlang plannen om met de bouw van een nieuw, majestueus stadhuis het 'Venetië aan de Amstel' nog meer grandeur te geven. Dat moet in de plaats komen van het 'ijselijke rattennest', zoals Vondel het oude stadhuis hekelend noemt. Dus ontstaat er onverwacht een politiek dilemma. Ook verder laat het historisch werk zich prettig lezen. Hoofdperson, voor zover je daarvan kunt spreken, is Willem Backer (1595-1652). Als gepromoveerd jurist en bewindhebber van de VOC behoort hij tot de vroede vaders. Twee keer zelfs schopt hij het tot het hoogste ambt in het stadsbestuur: het college van burgemeesters. Dat wordt elk jaar opnieuw gekozen, waarbij het meestal stuivertje wisselen is. Een maand na de brand slaagt hij er voor de derde keer in om burgervader te worden. Als streng calvinist heeft hij eigenlijk maar één doel voor ogen: een zo spoedig mogelijke restauratie van de verwoeste kerk. En als het aan hem ligt, mag zij nog prachtiger en imposanter uit haar as herrijzen. Het liefst met een 'een nieuwen tooren, van loutere witte gehouwe steen', die de Domtoren in Utrecht in hoogte overtreft. Het eerste lukt vrij snel. Drie jaar na de brand is de Nieuw Kerk in haar oude luister hersteld. Zijn tweede droom komt niet uit. De 'rekkelijken' in het stadsbestuur geven de voorkeur aan een nieuw stadhuis. Toch krijgt hij voor elkaar dat er in 1647 met heel veel mankracht 6363 houten palen in de grond worden geslagen. Ook komt er een fundament en begint het metselen na het vullen van de put met een miljoen bakstenen.

Maar hoger dan tien meter reikt de toren niet. Al spoedig namelijk vermindert de geldstroom door het 'het onverbloemd mercantilisme' van Engeland en krijgt het andere prestigieuze project de voorrang. De toren raakt vervolgens geleidelijk in de vergetelheid, ook doordat de belangrijkste initiator inmiddels het tijdelijke voor het eeuwige heeft verwisseld. Auteur Gabri van Tussenbroek is bouwhistoricus bij Monumenten en Archeologie van de gemeente Amsterdam en hoogleraar stedelijke identiteit en monumenten aan de UvA. In *De toren van de Gouden Eeuw* kijkt hij primair terug op de confrontaties tussen de orthodoxe calvinisten, die ijverden voor eenheid van godsdienst en staat, en de kooplieden, die het meest gevoelig waren voor hun eigen portemonnee en geporteerd waren van het secularisme. Tussenbroeks geschiedenis is eveneens een uitvoerige kroniek, die begint in 1645 met de verwoestende brand en eindigt met de verloren zeeslag bij Dover in 1652. De feiten, gebeurtenissen in chronologische volgorde, aangevuld met beschouwingen en wetenswaardigheden, kleurt hij bovendien in met een aantal korte omschrijvingen van prominenten op velerlei gebied: Barlaeus en Vossius (twee steunpilaren van het Atheneum Illustre), Jacob van Campen (ontwerper van zowel de toren als het stadhuis), de dichters P.C. Hooft, Cats, Huygens (alle drie ook zeer actief in de politiek), enzovoort. Curieus is dat hij de meeste hoofdstukjes opent met een uitgebreid weerbericht, want veel meer dan in onze tijd bepaalde het weer het dagelijks leven. Ik kan u echter verzekeren: het leesplezier is er niet minder om!

Gert Moleman ■

Met dank aan Bianca Buysman.

De toren van de Gouden Eeuw.

Een Hollandse strijd tussen gulden en God.
Gabri van Tussenbroek (Prometheus, Amsterdam 2017), 357 blz., € 24,99